

Ἀγιδῶ*
ἐπιστολή [14]**

Γιώργου Μανιάτη

Ἀθήνα, 25 Ἰανουαρίου 2004

Γιάννη, χαῖρε καί πάλι.

Γιά τή θρησκευτικότητα σου οὔτε μᾶς ἐνδιαφέρει οὔτε μᾶς ἀπασχολεῖ ἢ ἐνοχλεῖ, ἀρκεῖ νά μὴν τήν περιφέρεις, προβάλλεις κ.λπ. Ὄταν βγαίνεις ἔξω ἀφηνέ την σπίτι (κλείδωνέ την κιολάς, γιά καλό καί γιά κακό, μὴν τυχόν καί καμιά μέρα λυσσάξει).

Δέν πρέπει ν' ἀνησυχεῖς ὅτι μπορεῖ νά σε ἀμελήσω, ἀλλά τό κατά δύναμη. Ἄλλωστε διαβάζω δύσκολα ὅσο καί γράφω.

Μοῦ ἔχεις ἀπαντήσει βεβιασμένα. Μέχρι στιγμῆς σέ προτιμῶ νά γράφεις ποιήματα, παρά ἐπιστολές (γιά νά σοῦ πῶ καί κάτι πρόσχαρο). Ἐπίσης νομίζω ὅτι στραβοδιαβάζεις. Ἐπί παραδείγματι: Ποῦ τό βρῆκες ὅτι τό περί μεταστροφῆς μέρος τοῦ τετρασέλιδου μου (ἕκτη παράγραφος) σέ ἀφορᾶ, ὅταν τό μόνο πού κάνω ἐκεῖ εἶναι νά ἐκθέτω τήν περίπτωσή μου, μέ σκοπό (κυρίως) νά θέσω τίς κρίσεις μου ὑπό κάποιο φῶς; Καί πῶς στό καλό σου φαίνεται ὅτι αὐτό εἶναι τό «βασικότερο»; Δέν διάβασες γιά τό [Λακε]δαιμόνιο ἐκεῖνο «Ἄν», ἐκεῖ μπροστά σου; Τί σοῖ στρεβλή ἀναγνωστική διάθεση σέ ὑποχρεώνει νά ἀποστρέψεις τό βλέμμα ἀπό αὐτό, γιά τό ὅποιο ὅλα τά ἄλλα ἐπιστρατεύτηκαν, καί νά μέ σύρεις στά ἐλαφρολαϊκά του συμφραζόμενα; Πᾶς γυρεύοντας νά σοῦ τό διαβάσω ἐγώ, παρ' ὅλο πού ἐπίσης σοῦ τό ἔγραψα, ἀναλαμβάνοντάς τα ὅλα; Ἐτσι θά γίνεῖ, ἀφοῦ σέ δεξιωθῶ στά ὑπόλοιπα.

Παρεμπιπτόντως, τά ποιήματά σου κατά κόρον ἐπιλαμβάνονται τοῦ μετεστραμμένου ἤδη ἀνθρώπου, ὄχι ὅμως καί τῆς μεταστροφῆς του, τῆς δραματικῆς δηλαδή ψυχικῆς κίνησης πού τόν ἀναμοχλεύει. Τή διαδικασία τῆς μετάστα-

---

* Τό ἀντίθετό τῆς γίδας.

** Τόν Ὀκτώβριο τοῦ 2006 ὁ Γιώργος Μανιάτης μου παρέδωσε φωτοτυπωμένα χειρόγραφα Ἐπιστολῶν του καί ἀντίστοιχη δακτυλογράφηση μέ μικρές ἀλλαγές. Λίγους μήνες ἀργότερα, στόν «Κατάλογο 23 — Φεβρουάριος 2007» τῶν ἐκδόσεων Στιγμή, καί μέ γενικό τίτλο ΑΝ, δημοσιεύτηκαν, μέ δική του ἐπιλογή, τρεῖς Ἐπιστολές στόν Γιάννη (8.1.2004, 10/11.1.2004, 25.1.2004. Βλ. ἐδῶ σελίδες 31 -71). Ἡ καθυστέρηση τῆς ἐκδόσεως σέ βιβλίο ὀφειλόταν στήν προσπάθεια ἐντοπισμοῦ ἀπό τόν ἀποστολέα τους Γ.Μ. καί κάποιων ἀκόμη Ἐπιστολῶν, ἀπό τίς ὁποῖες δέν εἶχε κρατήσει ἀντίγραφα. Μερικές μέρες πρὶν ἀπό τόν θάνατό του (18.1.2018) τόν ἐπισκεφτήκαμε, μέ τόν φίλο σκηνοθέτη Σταύρο Ψυλλάκη, καί συζητήσαμε γιά τήν ἐπανέκδοση τῶν βιβλίων του καί τή σειρά τους. Μέχρι σήμερα ἔχουν κυκλοφορήσει πέντε βιβλία ἀπό τίς ἐκδόσεις Στιγμή. Τό ΑΝ ὀλοκληρωμένο εἶναι πρώτη ἐκδοση.

Σεπτέμβριος 2019

Αἰμίλιος Καλιακάτσος

σης, τόν κύριο σεισμό, δέν τά βλέπω. Βλέπω μετασεισμούς όρισμένης σύστασης, μιά εὐοίωνη μαρτυρία — ἄν. (Δέν πρέπει βέβαια, εἶπαμε, νά ἐμπιστεύεται κανεῖς ιδιαίτερα τή μνήμη μου. Διότι δυστυχῶς σέ διαβάζω μόνο μέ τόν τρόπο πού ἐσύ γράφεις [ὑποθέτω], κατά στίχον ἢ σχεδόν, καί ἀκολουθῶς δέν συγκρατῶ παρά τή διάθεση πού μου ἔχεις ἀποσπάσει, σέ ἀφηρημένη ἐκδοχή. Σέ αὐτό ἄλλωστε συμβάλλεις ὁ ἴδιος, καθῶς δέν νομίζω ὅτι σκοπεῖς τό εὐδιάκριτο καί μνημονεύσιμο — σέ σημειῶ ἴσως νά τίθεται ζήτημα ἐνάργειας). Τό ἀποτέλεσμα εἶναι στήν ποίησή σου νά ἔχουμε ἔ ν α ν τύπο ἀνθρώπου, καί ὄχι κᾶν δύο. Ἐναν μάλιστα ἔχουμε καί ἀπό τήν ἀποψη ὅτι τό ὁμιλοῦν στά ποιήματα ὑποκείμενο δέν διανέμει τή φωνή του, μέ πνεῦμα συναλληλίας, ἀλλά, δίκην μονοφαγᾶ, φθέγγεται ἀποκλειστικῶς. Νά φανταστεῖς μιά παρτίδα χαρτοπαιξίας ὅπου ἡ «μᾶνα» δέν στέργει νά μοιράσει τήν τράπουλα, ἄν καί μᾶνα. Αὐτό δηλώνει ἠχηρή στέρηση στοργῆς καί ὀρισμένον αὐτισμό, σολιψισμό ὅπωςδῆποτε — γνωρίσματα πού δέν εὐχομαι νά τ' ἀποδεχτεῖς γιά τόν ἑαυτό σου ἄκριτα, χάριν ἄθλιας βεβαιότητας, μά οὔτε καί χάριν κασκαρίκας.

Ὁ ἐγωισμός εἶναι ἐγγενής καί στήν πιό στοιχειώδη μορφή ζωῆς — μὴν πῶ ὅτι συνέχει ἤδη τήν ὕλη. Ἦταν ἀνάγκη νά φτάσεις στήν ποίηση γιά νά τοῦ ἀναγνωρίσεις καταστατικά δικαιώματα, σάν νά βρισκόταν γιά τήν ἀντίληψη στό περιθώριο τῆς γενετικῆς σημασίας; Σέ πιό φιλόδοξη κλίμακα, θά σοῦ ἀντέτεινα ὅτι τό ἀμιγές ἐγώ δέν εἶναι οὔτε τό αἶτιο οὔτε τό ἄλλοθι τῆς δημιουργίας — δέν τό ἐπιτρέπει καί ἡ λέξη, στά ἑλληνικά ἐννοεῖται. (Καλό εἶναι, σέ ὅ,τι ἀφορᾶ στίς βασικές ιδέες, νά ἐπισκέπτεσαι καί τούς Ἑλληνας [πού κατά κανόνα τίς πρωτοδιανοήθηκαν], καθῶς ἀνέπτυξαν στή δίστομη σκέψη τους τήν *ἰσοσθένειαν*, καί τίς ἔννοιες — γιά παράδειγμα — *ὄν*, *ἄτομο*, *Ἔρωσ*, *Γῆ*, τίς συμψήφισαν, τίς συσχέτισαν τέλος πάντων, πρὸς ἐπαλήθευση καί ἐναρμόνιση, μέ τό οἰκεῖο ἀντίσωμα: *μὴ ὄν*, *κενό*, *Ἀντέρωσ*, *Ἀντιγῆ*, κτλ.). Παραμένει ὅτι, ἰδιαζόντως τό ποιοῦν ἐγώ, οὐδαμῶς τυγχάνει κάποιο ἐγωιστικό κινεῖν, ἀλλά ἓνα μίγμα — εὐτυχές ὄχι μόνον ὡς πρὸς τήν ποίηση — μέ τό ἄ λ λ ο ἐγώ: ἐγώ κι ἐκεῖνο, ἀντίμαχο ὡστόσο («ἡ ἀντιμαχία εἶναι ἡ δικαιοσύνη», Ἡράκλειτος), καθόσον αὐτοθυσιαστικό, ἕως δέ καί αὐτοκαταστροφικό, ὅπως σέ ἔχω ἱκανό νά ξέρεις. Τό ἴδιο, κατά τήν ἐπιστήμη, τό ὄργανο τῆς ἐξέλιξης, ἡ κινητήρια δύναμη τῆς ζωῆς, εἶναι οἱ παρεκκλίσεις, πού προέρχονται ἀπό λάθη στήν ἀντιγραφή κατεστημένων γενετικῶν πληροφοριῶν, λάθη δηλαδή στό συμφέρον, πού ἀποβαίνουν συμφέροντα λάθη. Τό ἐγώ ἐκτρέπεται καί γι' αὐτό ποιεῖ. Ἐγκαταλείπεται καί πάντως μειώνεται, γενικῶς δέ *μ ε θ ἰ σ τ α ι*, γιά νά ἀκριβολογήσω, ὅπως ἀρέσκομαι. Ἄλλα ἐδῶ πιστοποιεῖται ἀντιεγώ στή γονιδιακή ὑποδομή, καθῶς, κατενώπιον στό ἐγωιστικό γονίδιο ἐμφανίζεται, μέ ὅλα τά διαπιστευτήρια — καί μέ περγαμηνές —, ἓνα γονίδιο (καί ἔτσι ἓνα ἐγώ) μὴ ἐγωιστικό, ἀλλά ἴσα-ἴσα ἀλτροῦιστικό. Πρόθυμος μάρτυρας ἡ πρακτικὴ ζωὴ καί τῶν ἀτόμων καί τῶν συλλογικοτήτων, πέραν τῆς ἐπιτυχοῦς ὀργάνωσης τῆς ζωῆς εὐρύτερα σέ πολυκυτταρικούς ὀργανισμούς ἀσύλληπτα πολύπλοκους.

Μά, θά προέκυπτε κοινωνία, πόλη, εργοστάσιο, λόχος, λόγος, παρέα — αντιπαρέροχομαι τό θέμα ἔρωσ—, θά εἶχαμε κατ' ἐλάχιστον χημεία, μέ τό ἐγώ ἀμιγές, χωρίς τό ἀντιεγώ του; Ἡ μήπως θέλεις νά σέ ὑποβάλω σέ ἑλληνικά καί πάλι ἐκμαγεία ἀντίληψης —στά ὅποια ἀτυχῶσ δέν παρουσιάζεσαι ἐγκρατής—, ὅπως αὐτό πού ἔκανε τούς ναυμάχους τῆς Σαλαμίνας νά νομίζουσι ὅτι ἔβλεπαν τούς Διόσκουρους, γιατί βέβαια ὁ Πολυδεύκης εἶχε —ὄλωσ ἀντιχριστιανικά— παραχωρήσει στόν Κάστορα τό ἥμισυ τῆς ἀθανασίας του γιά νά τόν σώσει ἀπό τόν θάνατο;... Ἐκτός ἄν προτιμᾷς κάτι ἄλλο: νά συγκρίνουμε οἰονδήποτε ἐγωιστή ποιητή τῆς ὑψηλίου μέ τόν ποιητή —τόν θνητό (καθώς οἱ θεοί δέν γράφουσι ποιήματα)— πού ἔγραψε τήν *Ἰλιάδα* χωρίς νά παρεμβάλει οὔτε τό παραμικρό ἴχνος ἀπό ἐγώ. Ὅλα τά ἐγώ, θεῶν καί ἀνθρώπων (ἀλλά καί ζῶων, καί τῆς συκομουριάς στήν πύλη τῆς Τροίας), νά εἶναι ἐκεῖ, συμπαγῆ, σφύζοντα ἀπό ὀμηρικὴ ὄντοτητα, ἀλλά πουθενά —μά που-θε-νά— τό δικό του. Γιά νά ῥθει ἐντός ὀλίγου ὁ ἀνθρωπος πού ποίησε τήν *Ὀρέστεια*, μέ μιά φωνή ὑψηλόβαθμη στό ἔπακρο, γιά νά τήν μοιράσει ἐξ ὀλοκλήρου στά δημιουργήματά του, θεούς καί ἀνθρώπους, μέ πάσα δικαιοσύνη, μήν κρατώντας γιά τόν ἑαυτό του παρά τίς ἔσχατες δύο λέξεις, ἐπιτάφιος καί αὐτές: τό ὄνομά του, τήν πόλη του καί πού πολέμησε [γι'αὐτήν]. (Ἡ περίπτωσή μου δέν ἐπιτρέπει νά ρωτᾷ τούς ποιητές μας «ἐσύ ποῦ πολέμησες», μποροῦν ὅμως νά τό κάνουν μεταξύ τους μόνοι τους, ἄν θέλουσι. Ἐπίσης, ἐγώ δέν θά ἐννοοῦσα παρά «τί τέλος πάντων ἐσύ ἐποίησες»). Ἄλλα δέν χωλαίνει ἡ σύγχρονη ποίηση κατά κανόνα ἀπό τούτη τήν παθολογία, ὅτι δέν μοιράζει τή φωνή της καί ὅτι δέν χύνεται στό δράμα, ἀντίθετα δέ ἐξαντλεῖται ἐν πολλοῖς στήν αὐτοαπασχόληση σάν τό τυφλό ποτάμι; Ἡ μήπως πάλι θεωρεῖς ὅτι ὅσοι ἐξ ἀνάγκης καταφύγαμε στον Ὅμηρο, στόν Ἀρχίλοχο, στόν Αἰσχύλο, προκειμένου νά γλιτώσουμε ἀπό τήν πρόσφατη παλιατζούρα,¹ βρισκόμαστε δῆθεν ἐκτός τοῦ ὀρίζοντα τῶν κρατίστων ποιητῶν τῶν» (τελευταίων πέ-

---

¹ Στήν ἴδια μοῖρα μέ τό μυθιστόρημα, ἡ ἀδιαυγής καί «μοντέρνα» —ὅπως αὐτοαποκαλεῖται— ποίηση δέν προέρχεται βέβαια ἀπό τόν Ρεμπώ καί τόν Μαλλαρμέ καί τήν ὅλη νεοφώτιστη εὐρωπαϊκὴ Δύση. Προέρχεται, ὅπως καί οἱ ἄλλες τέχνες πλὴν τοῦ κινηματογράφου, ἀπό τήν ἀρχαία Δύση — τήν Ἑλλάδα. Ἡ ἑλληνικὴ μυθολογία καί οἱ χρησμοί τοῦ Ἀπόλλωνα (γιά τούς ὁποίους ὁ φῶτης ἀλλά αἰνιγματικός θεός κλήθηκε ἀκριβῶσ Λοξίας) βρίζουσι «μοντέρνας» ποίησης καί σκοτεινῆς διατύπωσης, σέ σημεῖο πού ἀνάγνωσι νά σημαίνει ἀποκρυπτογράφηση. Ὡσαύτως αἰνίγματα, γρίφοι, ὄνειρα, προφητεῖες, εὐχές, ἐξορκισμοί, βαθεῖς στοχασμοί στό ἐν λόγῳ ὕφος διαστίζουσι τήν ἀρχαιοελληνικὴ γραμματεία, ὥσπου, μέ ἔργα ὅπως τοῦ Λυκόφρονος τήν ἀμέσως μετὰ τόν Ἀλέξανδρο ἐποχὴ νά ἀποθεώνουσι αὐτοτελῶσ τό εἶδος πού μᾶς πλασάρουσι σήμερα ὡς νωπό.

(Ἀφήνω κατά μέρος ὅτι στό παρελθόν ἔχω ἐν μέρει ὑποστηρίξει τήν ποίηση πού αὐτὴ τῆ στιγμῆ αἰτιῶμαι. Ἐκτός συγκυρίας τυγχάνω περισσότερο ἑτερορρεπῆς καί ἐκθύμως εἰσηγοῦμαι —ὡς γνωστόν— ὅτι «κανεῖς δέν ἔχει δίκιο

νήντα ἐτῶν»; Δέν εἶναι, αὐτῶν τῶν ἐτῶν οἱ ἀσυναγώνιστοι, ποιητές, τοῦτοι πού μόλις ὀνόμασα, συντριπτικά νέοι ἔναντι κάθε ἄλλου; Ἐκτός πάλι ἂν θέλεις νά παραβάλουμε, ὡς πρός τή νεότητα καί νωπότητά τους, τήν Ἀκρόπολη μέ τίς πολυκατοικίες.

[Στό σημεῖο αὐτό θά πρόσθετα ὀλόκληρη «μοναδολογία» πού σου ἔχω συγκεντρώσει, ἐν συνδυασμῶ πρός τίς ποικιλίες τοῦ ἀγνωστικισμοῦ (μιᾶς καί τόν ἐπικαλεῖσαι), κυρίως ἀπό τά μαθήματα στό Εὐρετήριο: Ἀπό τόν Πρωταγόρα, τόν Ζήνωνα, τόν Γοργία καί, διά τοῦ Αὐγουστίνου, τόν Λάιμπνιτς κ.λπ. ἕως τόν Κίρκεγκωρ, τόν Στίρνερ καί ἐντεῦθεν. Τό τίμημα γιά σένα θά ἦταν νά μοῦ ὑποδείξεις ποιόν ἀγνωστικισμό ἐννοεῖς — ἂν δέν παραπέμπεις ἀπλῶς στόν Βούδδα. Παρακάμπτω ὁμως τήν ὀγκώδη ὅσο νά ἴναι αὐτή ἀναδίφηση, ἀρκοῦμενος πρός στιγμὴν στή δική μου αἴσθηση καί ἀντίληψη ὅτι «εἶμαστε τό σχῆμα τῆς ἀγκαλιᾶς τοῦ ἄλλου». Τοῦτο, ὄχι μόνον ὑπό τό πρίσμα τῆς ὑπαρξης, ἀλλά καί ἀπό τήν ἀποψη τῆς γνωσιοθεωρίας καί τῆς πνευματικῆς δυνατότητας. Ἐχω τέλος πάντων ὑποστηρίξει ὅτι ἡ γνώση εἶναι περιτύλιγμα ἀγνοίας (γνώση καί ἀγνοία ἄλλωστε διαρκῶς συμψηφίζονται), ὅτι ἡ πρώτη γνώση ὑπῆρξε ἓνα «δέν ξέρω» καί ὅτι τηροῦμε σχετικῶς παράδοση, ἐνῶ καί ἡ γνώση κάθε ἀγνοίας — ἢ ἀντιθέτως — εἶναι, χάριν ποικιλίας, διαφορετική (μέ πρόχειρο ἀποτέλεσμα τῆ μεταξὺ μας διαφορᾶ ὡς προϊόντων διαφορετικῆς ἀγνοίας). Ἐπίσης, καί καθ' ἀπλή συνέπεια, ὑποστηρίζω ὅτι τό ἀγαθόν εἶναι ἡ ἀτέλεια,² ὄχι ἡ αὐτάρκεια, γι' αὐτό καί ὅ,τι(συμπληρωματικά) παίρνει κανεῖς ἀπ' τόν θεό τό ἀφαιρεῖ ἀπό τόν ἄνθρωπο, κ.λπ. Ἀλλά δέν ξέρω τί ἐννοεῖς ἐσύ.

[Πρό ἔτους τουλάχιστόν σοῦ κατάρτισα κατάλογο δέκα βιβλίων, πού πλήν τῶν ἄλλων βοηθοῦσε νά μή χρειάζεται νά μακροηγοῶ μέ τόν ἄδικο αὐτόν τρόπο. Φοβούμενος μήν ἐκληφθεῖ ὡς εἰσβολή, δέν εὐψύχησα ὥστε νά σοῦ τόν στείλω. Καί ὁμως, μία θητεία σ' αὐτά (τά βιβλία) θά σέ ὠφελοῦσε, γιατί χωρίς χρονοτριβή θά σύναζες ἀπό κεῖ νέα ἐφόδια πού θά θεράπευαν ὀρισμένη σου μονομέρεια καί τά συναφῆ της μειονεκτήματα.

[Τήν ἴδια ἐποχὴ σοῦ σημείωσα μιᾶ ποικιλία σκέψεων γιά τό νόημα τῆς πατρίδας (πού καί αὐτές δέν ἔχω ἐνθαρρυνθεῖ νά καθαρογράψω καί νά σοῦ ἀπευθύνω), μέ τήν ἔννοια τῆς σημασίας τῆς στή δημιουργία μιᾶς ποιητικῆς].

Ἄν ὑπαινίσσομαι κάτι πιό πάνω, εἶναι στό βάθος ὅτι τό διακριτικό (μέ τήν ἀπόχρωση τοῦ τιμητικοῦ ἐπίσης) εἶναι νά μή σέ χρειάζονται μέ αἴτιο τήν περικοπή. Ἀπλῶς, καί ἡ τιμὴ αὐτὴ εἶναι μελαγχολική καί ἐνίοτε δυσβάστακτη, ἕως καί

ὅταν ὁ ἄλλος ἔχει ἄδικο». Καί ἀκόμη, ὅτι «ἡ ποίηση εἶναι σωστή ὅταν εἶναι καλή, καί ποτέ ἄλλοτε»).

² Ἡ ἀτέλεια εἶναι τό βαθύ ποιητικό αἴτιο καί τῆς δημιουργίας καί τῆς ἀντίληψης ἀπλῶς. Ἀντιλαμβανόμεστε γιατί βλέπουμε, ἀκοῦμε, αἰσθανόμεστε καί νοοῦμε ἀτελῶς. Ἐνας πού θά ἀντίκριζε τήν πραγματικότητα δέν θά ἔβλεπε τίποτα. Φυσικά ἐννοῶ: Ἐνας πού θά ἀντίκριζε ὅλη τήν πραγματικότητα.

ἀκυρωτική (εἶπαμε). Κατά τὰ ἄλλα, ἀδόκιμο κρίνω νά μιλοῦμε γιά τήν ποίηση καί τό ποίημα ἀδιακρίτως. Παρ' ὅτι θά συνεχίσουμε νά τό κάνουμε, διευκρινίζω: Ἡ ποίηση εἶναι διάχυτη καί ἐνδεχομένως ἀτρωτή — ἐκτός ἀπό ἀπύθμενη —, ἕνας ἄλλος τρόπος νά ποῦμε ὅτι ὑπάρχουν ἔμφυτες διαθέσεις. Ἀλλά τό ποίημα δέν εἶναι αὐτό. Μάλιστα τό ποίημα ἀναστέλλει τήν ποίηση. Ἡ ποίηση εἶναι καί αὐτή ἀνά-γνωση. Ἀλλά δέν εἶναι ἀκόμη προαγωγή τῆς ἀνά-γνωσης, ὅπως εἶναι τό ποίημα ἄν εἶναι ποίημα. Τό ποίημα ἀπελευθερώνει «μή-ὄν», ἀποσπᾶ σειρηνικό ἔδαφος. Ὁ Ἀλκμάν — πού θά συναντήσουμε ἀκολούθως, ὁμιλώντας περί φύσεως — περιγράφει τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο, χονδρικά, ἀντιλαμβάνομαι ἐγώ τήν παραγωγή. Ἄς ποῦμε ὅτι ὑπάρχει τό «Ἄπειρον»: ἄνευ πέρατος ὄλα, ἀτελείωτα, ἀσυντέλεστα, ἀναρίθμητα (μή μετρήσιμα), ἄνευ διεξόδου, σέ σύγχυση, κατά κάποιον τρόπο τό Χάος. Ὑπό τήν πίεση ὄλων αὐτῶν παρουσιάζεται ὁ Πόρος: πέραμα, μέσον πρός διάβαση καί σημείο διάβασης· ἐπίσης: ἐπινόημα, τέχνασμα, διεξοδος, καί, στόν πληθυντικό: μέσα καί πόροι. Διά τοῦ πόρου, τέλος, ἐπέρχεται τό περίγραμμα — ἡ μορφή. Ἡ λέξη πού τό ἀποτυπώνει εἶναι *Τέκμωρ* (πού δέν ἔχει ἀκόμη γίνει τίτλος ποιητικῆς συλλογῆς), ἐξ οὗ τεκμαίρω, -ομαι καί τεκμήριο. *Τέκμωρ* ἢ *Τέκμαρ* σημαίνει: ὀρισμένο ὄριο, ἀποπεράτωση, πέρας, τέλος, σκοπός, σταθερό σημείο (γνώρισμα), τεκμήριο, ἐγγύηση.

Ὁ φορέας τοῦ ποιήματος «ἀκούει» τό εἶναι σειρηνικά, ὡς ἀντι-ποίηση, ἐπικρατεία τῆς ὁποίας κομίζει σ' ἐμᾶς στή μορφή ποιήματος, ἀφοῦ σκοτώσει ποίηση γιά νά διανοιῆ χῶρο καί νά τό βάλει. Ἄς ἔρθουμε στήν ἀνάγνωση τοῦ «Ἄν», ἀφοῦ τήν ἀπέφυγες. «Ἄν» ἔγραψε καί ὁ Κίπλινγκ, ἄν θέλεις νά παραβάσεις τό ποίημα τῶν Λακεδαιμονίων — τήν ἐπιτομή αὐτή τῆς ποιητικῆς πράξης — μέ οἰαδήποτε ποίηση παγκοσμίως. Διότι πρόσεξε πῶς ἡ πυρηνική ἐκείνη ἔκρηξη ἀποκαλύπτει ὅτι τό ποίημα γίνεται μέ θυσία τῆς ποίησης. Δέν γίνεται, δηλαδή, μέ θυσία ζώου — οὔτε κἄν μέ αὐτοθυσία (καί ἐδῶ ὁ Ἡρακλεῖτος ἀποβαίνει ὀλίγος). Τό διάβημα εἶναι στοιχειῶδες. Πάιρνεις τό «Ἄν», πετᾶς τήν ποίηση πού τιτλοφορεῖ (ἄν θέλεις πετᾶς καί τόν φορέα τῆς), καί ἐπιτυγχάνεις κοσμογονία. Θέλεις νά δοκιμάσεις; Εἶσαι ἐλεύθερος. Θά χρειαστεῖς ὅμως — ἀλλοίμονο — νά εἶσαι ἢ Σπάρτη καί ἐπί πλέον νά ἀπαντᾶς σέ τρόπο (ἐν ὧν φυλετικῆς [ἢ ὁμοίας] ἀπαλοιφῆς) — συστατικά ἄλλα ἀπό τήν ἐσωτερικότητά σου καί ὅ,τι ἀδιάβλητο αὐτή ἐγγυᾶται. Μά, τί ἄλλωστε νά ἐγγυηθεῖ; Ἐδῶ ἡ ὕστατη — δυνάμει — Λακεδαιμόνων, μ' ἕνα μοναδικό στήν ἱστορία λογοτεχνικό προϊόν, τήν ἐπιφοίτηση θά ἔλεγα τοῦ γράφειν αὐτοπροσώπως καί τό κατ' ἐμέ μέγιστον μάθημα, ἐπιστρέφει στούς ποιητές, πού διαχρονικά τήν ἀποθέωσαν, τό τρομερό της ἀντίδωρο, τό λακωνίζουν στήν τάξη τῆς μαύρης τρύπας, τῆς ὕαινας τοῦ λόγου — τόν καί ὀρισμό τῆς παραγωγῆς. Γιά νά ἔπεται τώρα τί — ἀντί τρίτου, τέταρτου Μεσσηνιακοῦ [ἔστω] πολέμου; Αὐτοτέλειες τύπου ἐσύ, ἐγώ, αὐτός. Ὁ καιρός τῆς Καλαμάτας.

Ὅπως εἶδες διέκοψα τήν ὑποστήριξη τῶν Λακεδαιμονίων γιά νά ἐπιτεθῶ στούς [τωρινούς βέβαια] Μεσσηνίους, ἐκείνους δέ πού μοῦ εἶναι ἐξ ὀρισμοῦ προσφιλεῖς. Δέν ἐξαντλήθηκα. Ὀφείλω ὅμως καί νά ἐξηγηθῶ ὅτι ἔχω ἐνδώσει σέ βαρβαρότητα, ὅταν, ὑποδεικνύοντας τήν ἀπαστράπτουσα λογοτεχνική ἀρετή ἐ-

νός ψηφίσματος (μίας συνέργειας υπερατομικῆς, τῆς πολιτικῆς πράξης ὀρισμένης κοινωνίας [καί πολιτείας]), κάθομαι —διότι δέν βρίσκω τό στιχοῦργημα πού τῆς ἔχω ράψει— καί τήν πασπαλίζω λυρικό ἔπαινο, τά ἀντίθετα ποιώντας ἀπό τό παράδειγμά μου, ἀντίθετα καί ἀπό τά ἴδια μου τά γραπτά, ἢ καί τήν πάγια νοοτροπία μου. Ἄν τουλάχιστον αὐτό δέν εἶναι καί κάπως «Λακεδαίμονος μέν ἐγκώμιον, ἐμόν δέ παίγνιον» ἢ κάποιο ὑπόλογο τέχνασμα, ἴσως δέν ἀντιλαμβάνεσαι τήν ἀθλιότητα πού ἀναδέχομαι, ἄς εἶναι καί γιά χάρη σου, καθιστάμενος ἐν προκειμένῳ λάλος.

Μιλᾶμε, ὑποτίθεται, γιά ἓνα γεγονός τό ὁποῖο, στήν ἀντίληψή μου, μετέτρεψε σέ δῶριο «οἶστρο τῆς ζωῆς, τόν φόβο τοῦ θανάτου». Πού, ἄλλωστε, αἰρεται σέ διάγνωση τοῦ ποιεῖν καί, ταυτόχρονα, ὡς ἐφαρμογή του, εἰς τό ποίημα *par excellence*, τό ἀσώματο ποίημα, τό ἀπόλυτο, κάτι σάν τό ἐξωγήινο, καί ἀπάντηση τοῦ ἀνθρώπου στό θεῖο. Πού ἔμενα ὅπωςδῆποτε μου πῆρε τόν νοῦ, γιατί ἀντιποιήθηκε μέ μονοκοντυλιά (μονοσύλλαβα, μέ κρατύλεια δακτυλοδειξία) ἄπασα τή λογοτεχνία μου —καί περισσότερη—, ὑποχρεώνοντας μέ σέ ἀφωνία γιά περισσότερο ἀπό μισή ζωή. Ὁλος ὁ Μίδαο εἶναι ἡ ὀρυκτολογία αὐτοῦ τοῦ «Ἄν», πού δέν το γνώριζα ἀκόμη — ἢ περι τοῦ «Ἄν» ἀναμέτρηση. [«Ἀρχίζοντας νά γράφω δέν κάνω τίποτε περισσότερο ἀπό τό νά ἀρχίζω νά παραλείπω», λέγεται, μετ' ἐμμονῆς καί ἐπιτάσεως ἔχει, γιά νά τό χρησιμοποιοῦν σήμερα καί οἱ εἰσερχόμενοι στήν Ἀκαδημία ποιητές. Ἀφήνω πού ὁ Μίδαο παραλείπει ἀκριβῶς τόν ἴδιο του τόν λόγο — ἐκεῖνο τό «αὐτό γιά τό ὁποῖο»— (ἄν ἐξαιρέσει κανεῖς τόν ὑπαινιγμό μόλις τῆς σημ. 21), ρητά ὀρίζοντας ἄλλωστε τή συγγραφή ὡς «ὑπερπήδηση τῆς φωνῆς» (σημ. 17), ἐνῶ καί ἡ αὐτοσχέδια εἰκαστική του σύνοψη στό ἐξώφυλλο περιστέλλεται σ' ἓνα παράθυρο κρεμασμένο ἀπό καρφί στόν τοῖχο]. Μέ τή διαφορά ὅτι ἐγώ χρειάστηκα 75 ὀλόκληρες σελίδες — καί χωρίς νά προσέλθω στό «Ἄν», ἐκτός ἀπό περιφραστικά, διότι σ' αὐτό ἐγγύτερα ἤρθα διά τῆς σιωπῆς ἔκτοτε καί μόνο³ (ἀλλά, βέβαια, ἐπίσης, γιά τό εἶχα προγραμματι-

---

³ Τό ἀποσύρεσθαι, ὅπου ἐδρεύει καί ἡ ἀποχή ἀπό τό γράψιμο ὅσο καί ἡ περιστολή του, ἀποβαίνει κάποτε χώρα τῆς λογοτεχνίας ἐκτός ἀπό ὀργανικό μέρος τῆς — ἀναλόγως. Ὀργανικό τῆς μέρος εἶναι τά ποικίλα κενά πού ἐνσωματώνονται στό λογοτεχνικό γραπτό, χάριν οἰκονομίας, ἀναπνοῆς καί γενικά λόγους ὑγιεινῆς ὅσο καί γιά λόγους ἀποτελεσματικότητος τῆς τέχνης. Καί ὄχι μόνο συμβάλλουν [ἀποφασιστικά] στό γίνεσθαι τοῦ ἔργου, στήν κίνηση καί ἀνάπτυξη πρὸς τό εἶναι του, ἀλλά, ὡς προϊόντα καί αὐτά τῆς καλλιτεχνίας, προσφέρουν [ιδιάζουσα] αἰσθητική ικανοποίηση. Ἔτσι, ὅτι καί τό σεσωπαμένον εὐθυμίαν μεῖζω φέρει, παρατηρεῖ ἀπό τά βάθη τοῦ χρόνου ἤδη ὁ Πίνδαρος.

Μεγέθυνση τώρα αὐτοῦ τοῦ φαινομένου εἶναι τό καθόλου μή γράψιμο (τῶν ἀνθρώπων βέβαια πού γράφουν), ὅπως θέτει καί διευκρινίζει προλογικῶς κιόλας ὁ Μίδαο. Ἡ σκοτεινή ὅμως αὐτή πλευρά τῆς λογοτεχνίας —τό μή-ὄν τῆς— ἀμελεῖται, στίς χῶρες μάλιστα πού ὑπνοβατοῦν ὅσο νά 'ναι στά κρίσιμα θέματα, ὅπως αὐτό τῆς προαγωγῆς τῆς ἀνάγνωσης. Τεκμαίρεται ἄλλωστε ὅτι ἀ-

κά ἐπιζητήσει). «Ἄν» — ἐπιτέλους — εἶναι πού θά μοῦ ἐγχαραχθεῖ καί ἐπιταφίως, ἐφ’ ὅσον εἰσακουσῶ.

Περικάλλα, εὖγε. Ἐδῶ ὅμως ἄλλο συντρέχει, καί δέν θά τό συγκαλύψω. Τό ἐπαινεῖν μία Σπάρτη, τόν Ἡρακλῆ, τήν Ἀγιδῶ, δέν εἶναι ἀνάρμοστη πράξη; Δέν εἶναι πρωτίστως μείωση; Ὡς καί ὁ ἴδιος ἐγώ ἔκοψα τήν καλημέρα πάραυτα σέ ὅσους τόλμησαν νά ἐξάρουν τόν Μίδα δημόσια (σπεύδοντας καί νά ἐξαφανιστῶ), ἀνθρώπους δηλαδή σάν τόν Τσίρκα, τόν Σαββίδη, τόν Μαρωνίτη, τόν Ἀργυρίου, τόν Χειμωνᾶ, τόν Κοτζιά, τόν Σινόπουλο, τόν Κ. Φράιαρ, τόν — πῶς τόν ἔλεγαν τόν συμπότη μου ποιητή ἀπό τό Ναύπλιο; — καί ἀφήνω τό πλῆθος τῶν νεοτέρων, τούς εἰκαστικούς ἄλλωστε καί τούς ἀνθρώπους του θεάτρου. Ἐν τούτῃ περιπτώσει, τί νά πει κάνεις γιά τήν Ἀγιδῶ καί τά ἄλλα; Τό περικαλλές, τό περιλάμπρο, τό περικλεές δέν ἀνέχονται ὑποστήριξη. (Γί’ αὐτό καί τό ἀντικείμενό μου εἶναι σωστά γραμμένο στήν προηγούμενή μου ἐπιστολή, ὄχι στήν παροῦσα). Τί προσήκει ὅμως σέ αὐτά, θά ἀφήσω αὐτά νά τό ποῦν.

Ἀπροετοίμαστος, λοιπόν, Ἀθηναῖος ρήτωρ, ἔφτασε κάποτε στήν Σπάρτη, καί συλλογίστηκε: «Δωριεῖς εἶναι, ἄς τούς πλέξω τό ἐγκώμιο τοῦ Ἡρακλῆ». Ἄρχισε νά τό πλέκει καί νά ἐπαινεῖ τόν ἥρωα, ὅποτε τόν διέκοψαν ἀπό τό ὅλως ἐκπληκτο ἀκροατήριο, καί ἕνας ρώτησε, ματαιώνοντας φυσικά τήν ἐπίδειξη: «Ποῖός τόν κατηγορεῖ;». Αὐτά στόν Πλούταρχο. Ἐκτενῶς, ὅμως, καί μέ ἄπλετη ἐνάργεια, τό αὐτό πνεῦμα διαπρέπει στό περισωθέν παρθένιο τοῦ Ἀλκμᾶνα, ἀπό τόν 7ο αἰ. π.Χ. Ὁ Ἀλκμᾶν, πού σέ ἕνα ἀπόσπασμά του ἀπαριθμεῖ διάφορα εἶδη κρασιοῦ, ὑπῆρξε, μέ ἐντολή τῶν ἀρχῶν τῆς πόλεως, ἰσόβιος — ἐκτός ἀπό ἐξαιρετικός — ποιητής, χοροδιδάσκαλος καί ὄργανωτής τῶν περιώνυμων χορῶν τῶν κοριτσιῶν καί τῶν ἀγοριῶν τῆς Σπάρτης. Ἀναγνωρίστηκε ὡς ὁ ἀρχηγέτης τῆς μελικῆς-χορικῆς ποίησης καί τό σωζόμενο (101 στίχοι) παρθενίό του θεωρεῖται τό ἀρχαιότερο δείγμα χορικῆς ποίησης πού συντέθηκε σέ στροφές. Στόν ἀλεξανδρινό «κανόνα» τῶν Λυρικῶν καταλαμβάνει τήν πρώτη θέση, ἐνῶ ἀρχαιότεν τόν χαρακτήρισαν τῶν ἐρωτικῶν μελῶν ἡγεμόνα. Δέν παρέλειψε πάντως νά ξεκαθαρίσει, ἐφ’ ἑνός μοναχικοῦ στίχου, ὅτι «τό παίξιμο τῆς κιθάρας [τό κιθαρίσδειν] συναγωνίζεται τόν σίδηρο [τό ξίφος τοῦ ὄπλομάχου]». Παπυρικό σχόλιο γιά ἄγνωστο σέ μᾶς ποίημά του τεκμηριώνει ὅτι σέ αὐτό Ἀλκμᾶν φυσιολογεῖ — ἔχοντας ἔτσι προτρέξει καί αὐτοῦ του Θαλῆ. Ἐγκρατής, τέλος, τωρινός ἀναγνώστης του, ὁ ἡμέτερος Ἀριστόξενος Σκιαδᾶς — γιά νά ξεφορτωθῶ μερικῶς τήν ἀχθοφορία — πιστοποιεῖ στόν Ἀλκμᾶνα τά κάτωθι (σταχυολογῶ [καί προσυπογράφω]): «ἀβρότητα», «χάρη», «εὐγένεια», «αὐτοειρωνεία καί χιούμορ», «χαρούμενη διάθεση», «καλλιέργεια», «σχέση μέ τήν εὐθυμη ζωή τῶν συμποσίων», καί: «ἐπίμονο ἐγκώμιο τοῦ κάλλους». Ἐλευθερώθηκε, λοιπόν, γιά

ναγνώσεις μέ σημασία σέ χῶρες ἄνευ σημασίας κατά κανόνα δέν γίνονται (καί ὅταν [αὐθαίρετα] συμβοῦν δέν ἀποβαίνουν πιστευτές καί ἀποδεκτές, οὔτε — τό κυριότερο — δεσμευτικές).

τό τάλαντό του, δούλος κάποτε ὢν (καθώς ἀνεκδοτολογικά λέγεται), ὥστε νά τεθεῖ οἰκειοθελῶς στήν ὑπηρεσία τῆς «Ἀγιδῶς». Πῶς τό ἀντεπεξέρχεται αὐτό, καθ' ὑπεροχήν ἀναδύεται στό παρθένειο —τόν ὕμνο γιά τά κορίτσια— πού ἔχω ἀναφέρει.

Ἐκεῖ, ἀφοῦ μέ πέντε ἐπίτριτους στούς ἕξι τροχαίους (πέντε δηλαδή μέτρα τοῦ «καλαματιανού», ὅπως λέγεται σήμερα, σέ ἑφτά ὄγδοα, χοροῦ) μᾶς προειδοποιήσει γιά τά γνωστά ἑλληνικά ὄρια:

*μή τις ἀνθρώπων ἐς ὠρανόν ποτήσθω
[νά πετάξει]
μηδέ πηρήτω γαμῆν τάν Ἀφροδίταν
[νά ἀποπειραθεῖ]*

(ἡ τήν κάθε πολύφερνη ὅσο καί ἀπροσπέλαστη μυθική βασιλοπούλα [ρητά ἀναφέρεται «ἡ κόρη τοῦ Πόρκου», ὥστε: ἡ καλλίστη τῶν Νηρηίδων Θετίς]), καί διατρέξει τόν κόσμο τῆς ὕβρεως καί τῆς δυστυχίας, ἐξαπολύει τά τιμαλφῆ καί ιδεώδη του σέ ἀκροποταμιά του Εὐρώτα. Τό πλαίσιο εἶναι τελετουργία ἀγέλης παρθένων κοριτσιῶν μέ χορούς, ὕμνους καί ἀγῶνα ὁμορφιάς, προσφορά στήν Ἀρτέμιδα. Οἱ κόρες παραβάλλονται μέ «περιστέρες» καί μέ τά «λαμπερά ἀστέρια» τῆς Πούλιας, τίς «Πλειάδες», σέ ἀντιμαχία μέ τή νύχτα καί τή μεταξύ τους ἄμιλλα γιά τό κάλλος μέ ὄρους μάχης (*μάχεσθαι, ἀμύναι*), ἀλλά μέ σκοπό τήν ἐρατήν εἰρήνη, ὄχι τή νίκη. Ἡ οὐχ ὀρήσ;, σκιρτάει τό ποίημα:

Μά δέν βλέπεις; Τά «ἀργυρά πρόσωπα μέ τά χρυσά μαλλιά», τά «τρυφερά γλυκά μάτια», τά κεκοσμημένα μέ «χρυσά στολίδια» μέλη, τήν «πορφύρα», καί τίς «ῥοαῖες ζῶνες» καί «ταινίες στό κεφάλι», τά «μαλλιά τῆς Ναννῶς»... Ὀκτώ κορίτσια κατονομάζονται καί ἀνάμεσό τους νά δεσπόζουν, ἀσύγκριτες, ἡ Ἀγησιχόρα, παιδίσκη ξανθά καί αὐτή, καλλίσφυρος, «στό τραγούδι μόλις πού νά ὑπολείπεται τῶν Σειρήνων», καί, «γιά τήν ὁμορφιά τῆς ὁποίας νά ὑποφέρουν...», ἡ Ἀγιδῶ. Ἴππος ἀεθλοφόρος, μοναδικός στήν ὑπεροχή, στήν ἐπικράτηση, στή θεά. Νά ἀνήκει «στά ὄνειρα τά κρυμμένα κάτω ἀπό τήν πέτρα» (τῶν ὑποπετριδίων ὀνείρων) — ὁ σχολιαστής λέει ὅτι ἀνήκει στά θαυμαστά, τά ὁποία οἱ ποιηταί εἰώθασι τοῖς ὀνείροις προσάπτειν. Καί ὅταν ὁ χορός τῶν κοριτσιῶν ἀναλαμβάνει νά τήν ἀποθεώσει καλώντας τήν «φῶς» καί «τεκμήριο τοῦ ἥλιου»:

*ἐγών δ' ἀεῖδω
Ἀγιδῶς τό φῶς· ὀρῶ
Ἔ' ὅτ' ἄλιον, ὄνπερ ἄμιν
Ἀγιδῶ μαρτύρεται
φαίνειν*

αὐτή ἀντιλέγει ἀκαριαία καί ἀποστομωτικά στόν χορό:

ἐμέ δ' οὐτ' ἐπαινῆν
οὔτε μωμήσθαι νιν ἄ κλεννά χοραγός
οὔδ' ἀμῶς ἐῆ· δοκεῖ γάρ ἡμεν αὐτα
ἐκπρεπής...

Ἄς ποῦμε (μέ τό συμπάθιο):

ΧΟΡΟΣ: «[Ἀντί γιά τίς ἀθλιότητες πού ἔχουν προαριθμηθεῖ] ἐγώ τραγου-
δῶ τῆς Ἀγιδῶς τό φῶς· τήν βλέπω νά λάμπει σάν τόν ἥλιο, γιά τόν ὅποιο
ἡ ὁμορφιά της μαρτυρεῖ ὅτι φωτίζει».

ΑΓΙΔΩ: «Ἐμενα οὔτε θά μέ ἐπαινεῖτε οὔτε θά μέ ψέγετε» [ἀντιλέγει] ἡ
κλεινή χοροστάτις, «οὔδαμῶς ἐπιτρέπεται, γιατί ἡ ὁμορφιά φαίνεται ἀπό
μόνη της [χωρίς νά χρειάζεται ὑποστήριξη] ὅτι εἶναι ἐκπρεπής» (= διαπρέ-
πουσα, φτωχικά μιλώντας).

Αὐτά, Γιάννη, ἀγαπητέ καί συμπότη.

γιῶργος

Υ.Γ. Λυπούμαι πού ὁ Νίκος Καρούζος, στήν πρώτη § της σελίδας 62 (ἐξ αἰτίας
τρισάθλιας καί ἀσυνεχοῦς μνήμης) ἔγινε «πῶς τόν ἔλεγαν τόν συμπότη μου ποι-
ητή ἀπό τό Ναύπλιο;».